

ALEXA KÁROLY

Random és ESZE

(SZ Ö V E G V E N D É G S É G B E N)

Azok az 1970-es, 80-as évek... Irodalom... Mára már ez is legendárium. Mára már persze ez is hazugság, ez a legendárium... Ráfogás. Öregemberes magánbeszéd, motyogás. Még ha társaságban is formálódik hiányos mondatokká. Társaságon értve egy másik hasonszőrűt, akivel baktatsz mélyeket zihálva a mindig emelkedőbbnek vagy végzetesen süppedőbbnek tűnő temetőben, ahol mindig aszályos nyár van, meg zúzmarás ősz, minden csúszik és minden gödrös. És mentek az urnát sejdítve ott elől, és motyogtok, hogy emlékszel... Amikor Attila azt mondta, ripityom, amikor Ernő, meg a Ferenc, a Laci, hallottad, hogy a Gyula, azér' a Simon Pista mindig meghívott egy konyakra, hát a Géza mér' nem írta meg, és Sziszről ki gondolta, az az üveg vodka ott mellette, Péter is úgy, hogy csak ő tudta, és senki mást nem hívott, és a másik, akit Gólemmé itatott a sorsa meg a történelem, „kibasztuk a halálfejes zászlót”, a rokonaimnál volt albérlő a Börzsönyben, csak a hülyék maradnak életbe', a nyaloncok, fogadok hogy a Búfelejtőt is bezárták, azt még a komcsik se merték, én még a Kupa vendéglőben is, mi mást, mint kőbányait, amikor kit is temettünk, ötven méterre a Kisfogház, ahol Nagy Imrét, Lajos nyitott koporsóban, kun király, a Miklós is addig volt ember, amíg ivott, Jóska meg háncsszatyorban hozta a meccsre a nyíri vinkót, mi ez, sampon?, cserélték a vérét évekig, Zolival is a Csarnokban a félemeleten, alig ismert meg, Császár Pistáról mondja valaki Szombathelyen, vagy talán Győrben, András meg ájtott Dukából, valami Orfi-fröccsről hebegett, mi van Veressel, tudod, a Pirossal... És a kézirat, kézzel, aztán géppel, aztán javítod, újragépeled, indigóval, feketével, lilával, be a borítékba, a szerkesztő megvárakoztat, aztán írásban válaszol, ha...ha kell neki, beleír, húz, átgépeletti, jön az olvasószerkesztő, a nyomdai emberek, betűnként szedik, potyognak az ólmocskák, levonat, javítás, ki a sorokkal, újraöntik, mindig elromlik valami, otthon is korrigálsz, újra a posta, újra a nyomda, nyomtatás, tiszteletpéldány, mit szól vajon Ilia Tanár Úr, a Miska, honor, sorállás a New York épület, a liftben Juhász Ferenc suhan, nem néz senkire, félemeletén, aztán szagolod a lapot, körbeadod százszor egymás után, nekem is ígérte a Mozgó, de már a Gongban, a Lucullusban, az erzsébetvárosi kocsmákban, ha egy számban szerepelsz Zalánnal, és Hajnóczy zsíros válltáskájába teszi az ajándék tokajit, teát iszik gögösen, a Tik-Takban, az Ibolyában, a Remiben, „ez kérem egy első osztályú drinkbár, fröccsöt nem tartunk”, a Csendesben, a Terv presszóban, Budán a Fakalapácsban, a Rézkakasban, amikor még kőpadlós helyiség volt, a Grinzingiben, a Góbéban, itt volt a városban a legjobb hagymás rostélyos, csak kinek van rá pénze, a Kárpátiába még volt sós kifli, na, meg a Fiala Fűrészekben lefelé botorkálva az Andrássy-Népköztársaság úton, Osztójkán itt tépi el valakinek az irhakabátját, hajnal felé a Nemzetiben, ahol Csurka eszi a Jókai bablevest, a fél virslit utolsó falatnak tartogatva, leányok várják az utóke-

zelést, és ha vidéken, akkor a Sárkányban, a Gödörben, a Búzában, a Zöld Takonyban, a Flóriánban, a Hatsöcsüben, és ott szimatolsz, mintha nem azért..., minden újságosbódében, a cenzorok meg nincsenek, csak mindent tudnak, és ha könyv... , akkor a Móra meg a Magvető vagy a Szépirodalmi, hátha leosztják a könyvemet Mátis Líviának, a Kormos erre azt mondta...

Ha a legendárium valóság, akkor így valóság. Ilyen televényszerűen. Szaftosan, szaglón. Az irodalomnak volt élete és ez nem azt jelenti, mint ma, hogy „irodalmi élet”. Az irodalom élete más, de inkább több. Ha a vers otthon is íródik. Otthon? Együtt lakva a szülőkkel, vagy albérletben; csövezés, éppen válsz, éppen összejöttél Vele, ami azt jelenti, hogy egy versnyi témád már van, hiszen ahogy reggel félálomba nyújtózkodik és kócos hajából rád villan a mindent tudó mosolya, már csak pár metafora kellene... Ülész a restiben, nézed a fasirtokat, ujjaddal újrarájzolod a bádoggpulton a korsók, poharak és stampók nedves karimanyomait. Utóvizsgai nyavalygás a főiskolán a kihízott Kisz-vezér tansegnél. És a pénz. Délelőtt valami szerkesztőség, duma, cigi és mani, hírek, délutántól már sűrűsödnek a véletlen találkozások, az utak irányt vesznek, ahol le lehet ülni, aztán tovább, aztán... úgyis lesz holnap, és én akkor hol... Ma már csak üresen kongó szavak, a képek is szavakká váltak, amik nem azok – persze – Óh, Heidegger, elmondhatatlanok.

Ekkor élte végóráját az „irodalom élete”. Nem vettük észre, csak éltük, csak benne voltunk. Szóval, volt ez, az irodalom élete, azaz amit még értünk rajta néhányan itt felejtettek. Amikor egyre gondoltunk, ha az öregek azt mondták, hogy kávéház, a kevésbé öregek, hogy presszó vagy kocsmá. Közös helyek, ahol együtt voltunk valamennyien, állandóan testközelben, közös izzadságszagban és képekben, szavakban, örületben, látomások, szakadtan a szakadtakkal. Örök jövőidőben élve. De mindig a művekben. Az örök jövő éppen most múlik mindörökre, hogy helyet adjon valami másnak. Ami már nem emlékezik se a Pilvaxra, se a Centrálra, se a New Yorkra, se az Arany Bikára, se a Hágira, se a Nádorra, se a Savariára. Az irodalom országa. A számítógép mellé egyetlen szék fér csak el. A szerkesztőséggel csak e-mail címen kerülhetsz kapcsolatba. Ott talán nincs is ember, a számítógépek olvassák egymást. Könyvkiadó, az meg hol van? A kocsmák, ha vannak is, nem tudnak az irodalomról, ami ha van is, nincs élete. Az élet nem halt meg ezért vagy azért, ez a jó szórend: nem meghalt, hanem elmorzsolódott. Kicsusszant belőlünk és önmagából. Miközben könyvek lettek a dumákból, elemzések a körbeolvasásból, életművek a művekből, meg halálművek az életből, díjak, lakásépítés, a gyerek makacskodik az óvoda ajtajában, az asszony morog a konyhaajtóban, és elkezdünk temetésekre járni, az öregek hirtelen menni indulnak, nincs helye a gyászunknak a hivatalos mondatok között, rájövünk, mi a tisztelet, s hogy mit is jelentett, amikor az És-ben az ezüsthajú szánta költő maga tördelte a rajzát a versem mellé, aztán az asztalánál kussolhattam a Nimródiban, amikor a Lukácsban nézhettük a nyócker íróját, ahogy minyont kér és szimplát, ahogy a trikós atléta a faháza ajtajában ajánlatot tesz a szerelmünknek, ahogy a manóarcú angyal az éjszakában társalogni hív azokkal, akiket csak ő ismer...

Polgárok leszünk, mert a konszolidáció életkori és nem politikai kategória (hazudom utólag, visszafejtkezve), a vagyunk helyett lettünk, szabályos óra- és napi-renddel, hitelkártyával, elvárható és el is várt Ibusz-utakkal, az autóba pakolva két hétre az étel.

De nem mindenki tart velünk. Páran elmaradtak. Nem tudjuk, mert elfelejtettük, hogy hol és hogyan haltak meg, hol a sírjuk, ha még nem számolták fel a temetői hivatalok, mert nem volt családjuk, amelyik hosszabbítson, vagy az egynél több is volt, nincs emléktábla a házuk falán, mert örök albérlők voltak, kocsmáik fala sem emlék-

Talán csak annyi megszerítással vagy inkább kiegészítéssel, hogy rossz sehasem volt emez, Ön által nevezett úr, jelen sorok írója. Lelkében. A többi meg időjárási és hőlgyményi frontok kérdése. Lásd McConey alias Mákonyi Bandrét hasanpéldaképp, s ezt nem a viszentbóklászás mián mondom. Szóval kemelyra fordítva a szót, kömlyen mondom: lelki kondíció kérdése. Úgy tűnik, hogy ~~szóval~~ a sokadik magánéleti össze-reppanásomnak kellett bekövetkeznie egykeri egyensúlyam visszanyeréséhez. A fene érti ezt! Hiszen elvileg, ugye, fordítva kellene működnie a delegnak. Egyébként meg, az elismerő szó értékét növeli, hogy magától jövend. De valami csak megmaradt a Mezgós kerzszakból, ha tudniillik Reményi Tarján József Tamás úr is hasanlókban rész~~é~~tetett lapja megszűnéséig, mint Ön, dear Tuter. Jó volt tudni, hogy az az egykeri valami, amire azt mondjuk ma, hogy Mezgós szellemiség, két helyen is tovább ~~szóval~~ működött-működhetett, amíg. Múltunk vajh jövendónk leend-e? Magyarországnak nem lesz, ha nem volt. /Tudniillik./ Észtek vótak akik lettek a vótek meg mind ~~szóval~~ vepszék lettekvótak. Ez a nagy omletti kérdés! Omlett: hamm lett./Om mani padme hum./ A

szik, mert immár pizzéria, szusibár, nemzeti bürgerfaloda, és eltűntek a restik is. Arcok maradtak az emlékezet mélyén, papírok, egy-egy kötet, elfelejtett folyóiratok még el nem felejtett lapjai, felejtethetlen gesztusok és szavak, amik velünk együtt fog-nak végleg elenyészni. Meg maradnak az okoskodó összehasonlítások, ja, ez a Haj-nóczy éppen olyan volt, amilyen a Cholnoky, tudod a Viktor, de a László is lehetett, fél évszázaddal (és egy nemzettel) előbb, csak, csak neki, Hajnóczynak, már a neve is hamisítvány, hát még amit Martinovicsékról dűnnyögött maga elé, míg szólt a Soha se mond, hogy túl vagy már mindenem és a padlón ide-oda gurult az unikumos üveg, mintha egy hajón...

De ideje, hogy a tárgyra térjek. Bár eddig is őt néztem. A tárgynak neve van: ESZE. Így írta alá magát. Endrődi Szabó Ernő, aki 1948-ban született és 1997-ben halt meg. Jóban voltunk, szerkesztőségben, kocsmában, társaságban, de olyasféle ba-

rátja nem voltam, mint Zalán vagy Mányoki. Olyan alkalmi barátja sem, mint Háy János, akit – mint később megírja egy nosztalgikus rajzban - egy szuzdali éjszakán majdnem sikerült megölnie. Ott, ahol Ernő a bogumilokat kereste mint avantgard költő, azokat, akik arrafelé soha nem éltek, de egy avantgard arról kell beszéljen, ami nincs. Nézem az utána maradt papírokat és tudomásul kellennem, hogy kapcsoltnak voltak eseményei (eseményei voltak) – random! –, de nincs eseménytörténete. Szaggatott szál egy nagy kusza gombolyagban.

Amikor ESZE aláírását nézem pár régi papíron, az arcát látom. Azt sem a valóságban, hanem egy filmről. Valamikor a hetvenes évek elején-közepén egy zugvetítéssel voltam a Mafilmnek abban az épületében, a Könyves Kálmán körút és az Üllői út sarkán, amelynek helyén évtizedek óta a távolsági buszok pályaudvara terpeszkedik, Péterffy András hívott (akivel vagy harminc év után afféle algórék voltunk a televízióban). Ekkor még valóban létezett az avantgard, amely a filmen szívesen álcázta magát dokumentaristának. És ez nem is volt akkora ideológiai csúsztatás. Hiszen aligha van különbség aközött, ha a fennállót úgy romboljuk, hogy a formát számoljuk fel, vagy úgy, hogy a valóságról kezdünk beszélni. A film a pomázi munkatérapiás intézetbe látogatott el. És az egyik pillanatban váratlanul Ernő mosolygott a nézőre, szép hosszú hajával keretézve az arca. Utóbb, talán évekkel később, kérdelem tőle, „Valami gondozóféle voltál ott?” „Nem, hanem ápolit.” Anekdota – magyar valóság. Ahogy valóság az is, hiszen mesélik, noha tárgyi hitelét nem ellenőriztem, hogy börtönben is volt. Mert egy kocsmai afférban az ott lévő oroszoknak megmondta (és talán nemcsak szavakkal) azt, amit minden magyar gondol róluk, vagy mert egy rohadat feljelentővel közölte, hogy mit gondol minden magyar az itt lévő oroszokról. Különös: két zárt tér van előttem (bár afféle virtuális valóság mindkettő), ez keretezi őt, egy olyan férfi emlékét, akinek egyetlen létformája volt, versben és életben: a szabadság. Aki tudta, hogy a szabadvers nem poétikai esetlegesség.

És van egy harmadik zárt tér élményem is, ESZÉ-vel a középpontban. Ez a Zsivágó-ban történt 2011. december 11-én. Emlékest volt itt az Irodalmi Jelen szerkesztésében, Kőhárfa címen, alighanem Mányoki Endre volt az éceszgéber és Ernő lánya, Kisanna. Ez a café afféle miniatűr irodalmi-zenei-avantgard kulthely a kőgazdag Jókai térbe torkolló hajdani kódis kiszidó (Szerecsen, lásd Kóbor Tamás össze műveit, ma) Paulay Ede utcában. Mint egy lepusztulóban lévő polgári szalon, amit a lakók túlzásúfoltak, mert itt tárolják az elhalt rokonok bútorait is. „Egy hely, ahol megállt az idő..., kicsit megpihen aztán rohan tovább.” Vagy „Tisztelet a holtaknak. Ámen. (Lesz forralt bor is.)” Hát ilyen hely ez. A Tér Színház, meg Zalán, meg Weiner Senyneyei meg mások adták elő a verseket, meg persze Mányoki Endre, aki a Teaidő – vásárnap délutánt mondja, rekedten, öszülve, amit még ő szerkesztett a Mozgó Világ utolsó évének egyik nyári számába. ... „légtengeri sünkaraván”, „orkáncsigaházak”, ebfélék vannak a versben, ami szürrealista szerelmi költemény, de utal benne a szerző a maga születésnapjára is. Ez azért megjegyzendő, mert édesanyja, Adélka, huszonkét évesen elvázott a kisfiú megérkezésekor, ami megemészthetetlen élmény volt, volt is, maradt is. A szövegek hangzása mellett és alatt és fölött (egy galéria is főszerepet

játszik) zene szól: valami lágy és mégis karcos fúvós, gitár, kattogások. Az „ernőség” megidézése folyt a lidérces, de annál meghittebb zsúfoltságban. És ez az „ernőség” keresi a szavakat itt is és most is, random papírok, szavak, árnyalakok, telefonbeszélgetések, e-mailek között és közepette. Most észlelem az interneten újranezve az esetet, hogy a főszereplő egy üres képkeret volt, amit a szereplők mutogattak erre meg arra...

Hadd írjam le a forrásaimat, amik leírhatók. Vannak az „ernőséget” körülvevő nevek. Zalán, Krasznahorkai, Weiner Sennyei, Bíró Jóska, Simonyi Imre (akit versben említ a Mozgó Világban), Cselényi Béla, Sziveri, Balaskó (akiről értekezést közöl a Hítelben), Háy János, Szepesi Attila, Domonkos Laci (aki – íme – felidézi őt), meg – alighanem sokan mások. Két nyomtatott emlékhalmaz, amihez közöm volt: a Mozgó Világ utolsó három éve (1981–83), és a Hítel 1988-tól 92-ig. Az előbbiben háromszor jelent meg, az utóbbiban tizenháromszor.

A Mozgóban a nyolcvanas évek első három évében egyike volt azoknak a váratlanul felbukkanóknak, akik külön-külön és mégis csoportosan indultak meg a nyilvánosság felé – élni kezdve az irodalom életében... Mindenki egymaga volt, mindenki új volt és más volt, és mégis egyben voltak, együtt voltak: nemcsak otthonosan a kocsmasztaloknál, hözöngve és nagyzolva a zugkultúrházak poros pódiumain és (eleinte) feszengve a szerkesztőségekben, hanem a lendületben, a célokban, az akaratban, a mindent legyőző bizalomban. Olvasom ezeket a mozgós dolgait ESZÉ-nek: egymás mellett áll az avantgard ítélete: „versre sem érdemes”, amit persze vers fogalmaz meg, és a nosztalgia valami krúdys-biedermeieres szépség után: „krizantémzemű ablak”. Aztán jön a nagy vers, amiről biztos vagyok, hogy a kiinduló képét egy hajnali mámoros kószálás adta: Amikor a Szabadság-szobor a Gellérthegyről megindult Békásmegyér felé. Ez – mondom ma – valami torz-torzított létállapot-posz, és úgy látom, ez lett Ernő igazán jellemző formája a későbbiekben, olyan keret, ami fesztelenül szív fel minden fesztelenséget – a szürreális lázalmokat a tipográfiai tébolyba. De ott van a mélyben – lehet persze, hogy utólagos belemagyarázás – az, amit Csurka nyomán féltréfásan, de annál komolyabban „magyar ügynek” szoktam szoktunk nevezni. Az a politikai-nemzeti elköteleződés, ami éppen nem gyakori a magyarföldi neoavantgard művelőinek körében, és ami bizonyára közrejátszott Ernő végleges kizáródásában. Gondolom, merengek.

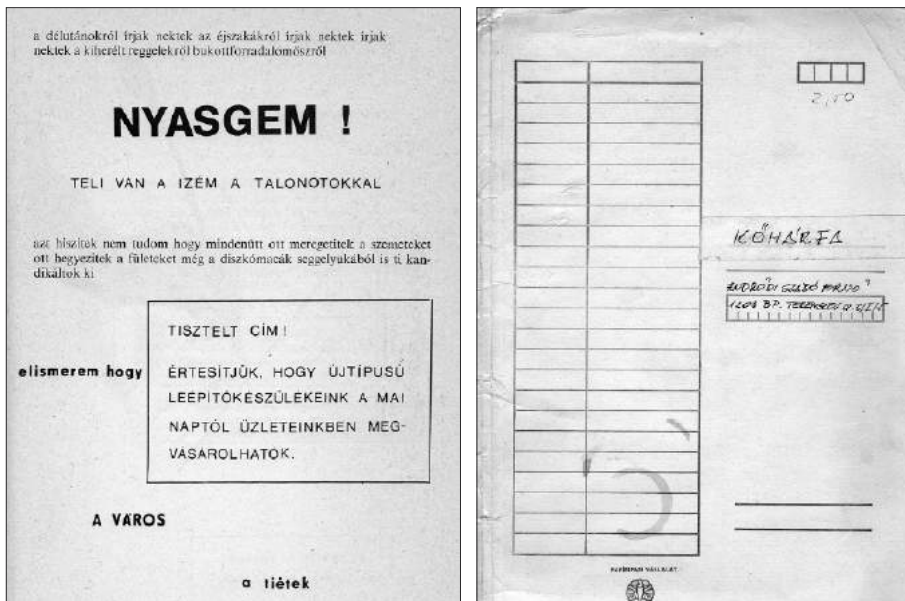
Számtalan emberrel volt kapcsolatban ESZE, és mégis mintha kimaradt volna azokból a szerveződésekben, amelyek meghatározták a nyolcvanas évek közepén a fiatal irodalom létmódját. Első és egyetlen kötete, a Lelet (1986) a JAK-füzetek 24. darabja. Ám ha megnézzük ennek a sorozatnak azokat a köteteit, amelyeket egy-egy csoport szerkesztett pályára lépésekor bemutatkozásul, az ő neve mindenhol hiányzik. Mindig a margón létezett, ha olykor mást is hazudott a látszat. Egyedül a Kulcsár Szabó Ernő és Zalán Tibor által összeállított Ver(s)ziókban szerepel, de ez a gyűjtemény a „formabontás” jegyében szerkesztődött, a lehető teljesség jegyében. Elég kudarcos koncepció volt, ezt már a szerkesztők is észlelték, hiszen, hogyan fér meg egymás mellett, mondjuk, Döbrentei és Fenyvesi Ottó, Kodolányi Gyula és Molnár Miklós, Pósa Zoltán és Markó Béla, Tóth Erzsébet és Székely Ákos? Mindazonáltal

az itt közölt dolgai Ernőnek alapművei a kor képvers-kísérleteinek és tipográfiai formációinak. Ám ha megnézzük az idevágó köteteket, a Fölőspéldányt, a Jelenlét-revűt vagy a „Kováts”-ot, közös ars poétikáknak legfeljebb a nyomai észlelhetők ezekben is: a résztvevőket az akolmeleg tette közösséggé. Ideig-óráig, teszem hozzá. A szétválásokban, ami oly természetes az avantgard mozgalmak történetében, nagy szerepet fog majd játszani a rendszerváltozás, a maga brutális megosztó politikumával is. (Az Üdvözlésben ezek a nevek állnak egymás mellett a tartalomjegyzékben: Csajka Gábor Cyprian, Csordás Gábor, Lezsák Sándor, Parti Nagy Lajos, Szervác József, Tóth Erzsébet... mondom: 1986...)

Mindenesetre, ha megíródnék valamikor ennek az évtizednek a magyar költésztörténete, amit sok éve éppen Ernő (talán) legelkötelezettebb szerkesztő-barátjától, Mátyók Endrétől várunk, az valamiféle spirituális jóvátétel is volna, a sors közönyös ítéletének kiigazítása. Hiszen éppen ESZE készült ennek a munkának az elvégzésére. Kétszer folyamodott Soros-ösztöndíjért. Ha utóbb meg is kapta (nem ismerem a fejleményeket), a munka nem készült el. Azt azonban örömmel nyugtázom, hogy mindkét alkalommal engem kért fel ajánlójának. És egy borítéknyi véletlenül – random – fennmaradt papír halmazában ott van mindkét ajánlásom. Örülök, hogy legalább akkor elmondhattam ESZÉ-ről azt, amit Ernőnek ma is szívesen elmondanék.

„Két éve pályáztam Sorosra, amihez voltál szíves ajánlást írni. Nem kaptam meg, valami hangzatos formulával kifizettek – a pénz helyett. Most újra pályázom és ugyanazzal a már-már mániámmá vált témával. Ami az elmúlt évek fejleményeivel együtt a szememben még jelentősebb.” Olvasom keltezetlen levelében. Az én ajánlásomon sincs dátum, de valamikor 1987-ben, vagy közvetlenül azután keletkezhetett. Tán mondanom sem kellene, nem önmutogatásként, hanem kizárólag – utólagos jóvátétel? - Ernő jellemzése miatt idézek belőle. „Endródi Szabó Ernőt több mint egy évtizede költőként tartja számon az irodalmi élet. Pályakezdése – kor- és pályatársai többségéhez és javához hasonlóan elhúzódott, első kötete 1987 elején jelent meg. Komoly intellektuális elmélyülés, poétikai iskolázottság, átgondolt történetiség jellemzi költészetét. Bár nem idegen tőle az experimentációra való készség és hajlam, legemlékezetesebb verseiben a személyiség és a történelmi krízishelyzet átélése nem engedi, hogy túllépjen a klasszikus avantgard nyelvhasználatán és poétikáján. Ösztöndíja egy olyan munka elvégzéséhez segítené hozzá, amely túlzás nélkül úttörő jellegűnek és hézagpótlónak mondható. Az ún. 'arctalan nemzedék' költészetét kívánja szociológiai, kritikai és irodalomtörténeti teljesség igényével bemutatni... A 70-es, 80-as évek 'történelmen kívüli' viszonyaira reflektál lírájuk, s ez a determináció nemcsak poétikai lehetőségeiket bizonytalanította el, hanem 'felismerhetőségüket', sőt önmeghatározásaikat is.... Endródi Szabó Ernő vizsgálatainak középpontjában emez újfajta lírai érzékenység szereplehetőségei állanak. Munkájának jellegét, távlatait és nehézségeit, jó jellemzi az a terjedelmes rész tanulmánya, amelyet az Életünk 1987/5. száma közölt. Ebből kitűnik, hogy a szerző nem elégszik meg a tények regisztrálásával – jóllehet az is nagy munka volna – hanem egy dinamikus európai történelmi és mű-

velődési valamint mentális háttér előtt értelmezi tárgyát és anyagát. Bensőségesen és intellektuális eréllyel. Megjegyzendő, hogy nem csak a magyarországi újabb költészetet vizsgálja, hanem, szemhatára befogja az egyetemes (mai) magyar írásbeliséget

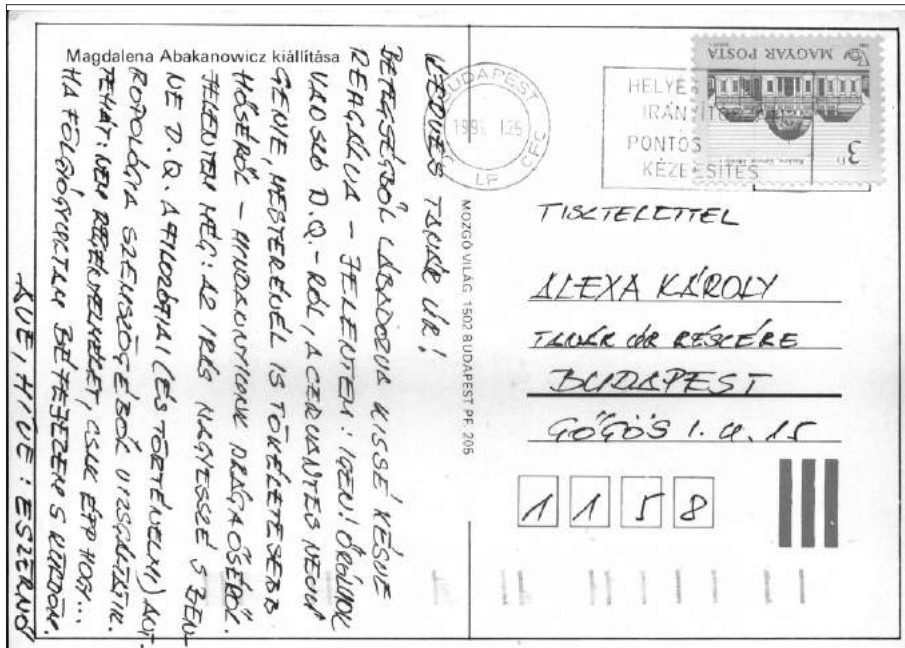

is. (Erre mutat az is, hogy immár második éve dolgozik egy antológia összeállításán, a kolozsvári Echinox című lapból, amely a magyar, sőt a közép-kelet-európai újabb avantgard egyik meghatározó fóruma.)”

Mint az *Életünk jelenlegi főszerkesztője* és a *Hitel* valahai főszerkesztő-helyettese megtorpanok a „történelmen kívüli” szintagmánál. Ma már – de ezért már jó ideje – inkább így mondanám: „történelem nélküli”. Ez az imaginárius létidő mindannyiunk sorsát meghatározó valóságként működött a hetvenes-nyolcvanas években. Minden mozogni, működni, sőt, Uram bocsá, haladni látszott, a technika, a fogyasztási javak minősége, az egyének életsora és a társadalom közléte is, miközben minden állt. Az 1956 után és (miatt) hatalmas elhazudott történelem elbánt magával a létidővel is. De erről csak a zsigerek súgtak – a neuraszténia meg a költészet, hogy sommásan fogalmazzak, Endrődi Szabó Ernő szemét keresve az arcába hulló haja mögött. Nem tudom ismerte-e Hajnóczy Pétert, előttem mindenesetre párban szoktak megjelenni, ha ezeken az időközön késztet a helyzet és valami alkalom tűnődni. Haláluk között több mint másfél évtized a különbség, de voltak közös alkotói éveik. Hogy mi a közös bennük? Az önpusztítás kényszerűsége. És ennek csak látványeleme a kocsmá. A lényege az, hogy teljes szellemi, lelki, morális és fizikai valójukkal „álltak bele” az irodalomba, az irodalomba, ami számukra egyet jelentett az élettel. Hajnóczyt akkor éri utol, noha évekig üldözte a halál, amikor elfogyott testben és lélek-

ben, amikor már a zsigerei is mondatokká váltak, amikor már nem tudott szövegek formájában jelenvaló, azaz humán létező, lenni.

ESZE a kezdet legkezdetétől jelen volt a Hitel szerzői között. Vállalta a szereplést a rendszerváltozás legjobbainak lapjában (bizony az volt a Hitel indulásakor...) és a lap is vállalta őt. Írásából nem a remény, hanem a totális borúlátás antológiája állítható össze. „Politikailag” – ha olykor... – helyesen és hasznosan, derék magyar férfi módjára reagált egyes eseményekre. (Olvassuk el a Cui prodest? négy kolumnáját az 1990. november 28-i számban, „a megtévesztett zsidóság és az arcul csapott magyar-

ság” „lincselő kommandók” által gerjesztett hadiállapotáról.) De lelki szerkezetén a rendszerváltozás távlatos látszatai mit sem változtattak. Ott állt dermedten, noha jött, ment, eltűnt, előbukkant, társalgott, hozta a verseket, kritikákat, jegyzeteket, tanulmányokat, ott állt, ahol valaha megdermedt. Ott látom ma is, ahol első itt közölt verse (1988. november 16. Zété-nek, géjé-nek és cs-nek) láttatja: a „bukottforradalomész”-ben. Amikor csak azt kiálthatod, hogy „rohadék európa / hova tetted a bukott forradalmakat”, és csak ilyen nyeglén ünnepelethetsz: „szart a billikomba”. És van egy jegyzete az első szabad választással szinte ugyanegy történelmi pillanattól (1990. május 16.), Fejcsóva a címe. Így kezdődik: „Már nem számolom a napokat. A magány áthatolhatatlan betonfalként vesz körül, elzárja előlem az időt... Hónapok óta tart ez a bénult állapot. Kifolyt belőlem az idő. Mitől?! – kurkászom a lehetséges okokat: magánéletem zsákutcája: harmadik elrontott-elromlott – tán sohasem ép? – ház-

ságom; az elveszített – tán sohasem volt? – társ hiánya; a harmadik elveszített gyermek... Igen, ez is. És persze: nemcsak ez, nem csupán ennyi, hiszen jóval korábban kezdődött ez az idővesztés. Vagy inkább időtévesztés? A 'kizökcent idő' itteni és mostani aktualitása?! De hiszen sínen vagyunk... csak épp még mindig nem a vonaton! Bár úgy tűnik: rendezik már a szerelvényt, negyven év óta először, megbízható vasutas-kezek... Negyven év. Ennyi múltam. Egyidős vagyok a hazai bolsevizmussal. S most hogy az idej tavaszban, nemcsak a rügyek bomlanak, hanem valami halvány esély, valami halvány reménység is, mégis idővesztetten és időtévesztetten ülök szobámban, magamban, maradék életem lehetőségeit csócsálva... .. egyre bénítóbban növekszik a csönd. Betűk, hangok. Viszonylagosság. Viszonylagosságaink. Viszonyaink dolgokhoz, történesekhez, emberekhez – viszonyok és eleven kapcsolat helyett. Érzékelések, tudomásul vételek – a megézés és a megértés helyett. Ízlelgetem a kifejezést: elemi igényesség! No de: Don Quijoténak lenni épp itt és épp ma... a hóbörödöttségig hinni az elemi emberiség, a személyiség, a negyven év alatt elnyomorított, elszürkített, elcsökevényesített lélek újraalkotásában..., nos, ez ugyebár többszörös idővesztés, merő anakronizmus..." Alighanem ekkortájt írt egy képeslapot nekem tervezett Don Quijote-dolgozatáról, „mindannyiunk drága őseről”. (A dátum legfontosabb száma a postabélyegzőn nem olvasható.) Ez (vagy más?) a Kortársban fog megjelenni bő három év múlva. De azért még a választás évének őszén ilyen sorokat ír – és ilyenek közül a konzervatív református férfiak által szerkesztett Hítel! – hogy: „Szétázott a tököm a langyos vízben.” Vagy: „A dolgok alázatosan jelentik a semmit.” Azaz: „Sírni? Inni? Írni? Az itt a kérdés. Adylemma.”

Ember helyett emlékek, vers helyett papírok. Megdőbbenve nézem: ez a robosztus, démonokkal együtt élő ember milyen szépen írt, milyen hibátlanul gépelt. Egy igazi forradalmár ahogy az indigóval szöszöl, aztán meg szeretné kitolni az első pohár idejét. Mert forradalmár volt emberként is, lírikusként is a javából. Milyen sokat tudott. Mikor olvasott? Hol? Járt könyvtárba? Hogyan élt, amikor megpróbált élni ő maga és nem a fantomok társasága, mely a nevét viselte. Most, hogy Domonkos László elküldte esszéjét nekem az Életünkbe szánva, a két vagabundusnak látszó, de az életet, tehát az irodalmat mindennél komolyabban vevő szegedi társáról-cimborájáról-barátjáról, s mivel Petri Csátót csak a Szepesi Attila-, Veress Miklós- és Temesi Ferenc-féle szájalmas-szomorú anekdotákból ismerem, ESZÉ-t viszont sok éven át személyesen is – meg nem szűnök gondolni rá, a túlélő megbocsáthatatlan jóléte-sütségségével. Csak Mányoki Endrével osztottam meg élményemet, tudván azt, hogy a kevesek egyike, aki nem hagyja végleg elmúlni Ernő barátunkat-cimboránkat-társunkat. Benne bízom, hogy lesz késztetése – sok-sok egyéb dolga mellett – arra, hogy eljárjon egy nagy ESZE-könyv érdekében. Bámulatos tanulmányok, megőrizendő versek, emlékezések... Endrétől kaptam, akivel együtt lehettem már a pesti bölcsész karon, noha meglehetősen eltérő státusban, aztán lapoknál, köztük a Mozgónál és a Hítelnél is, tehát tőle kaptam néhány verset, amikkel Ernőt búcsúztatják barátai-cimborái-társai. Bogdán László így kezdi: „az idő kapitánya endrődi szabó ernő / tétován visszafordul felette fehér felhő / ebbe a felhőbe vész elfekszik lassan benne /

égi jéghegyek között foszforeszkál a teste...” Cselényi Béla meg így: „muslinca lettél az ég fehér galuskái közt; / megzavartad az angyalok karát, / puttók tomporát vizslatod; / ruhástól alvó Villon-szagod / – remélem – parfüm nekik.” Így köszönnek el tőle is, meg az avantgardtól is.

Utóirat. Mányoki Endrének meg innen is üzenem, hogy a birtokomban van (és foglalmam sincs, hogy került oda – ide) egy 1982-ben Balatonszemesen készült Endrődi Szabó-vers – Szencséges oltáráffér, avagy az ún. (ny)elvkritikus k(t)öltészet manifesztuma – eredeti (saját kezű jegyzetekkel hitelesített), nyomdakészre tisztázott példánya, amit a szerző alighanem neki dedikált. Kérem értesítését, hogy vállalja-e az azonosságot a vers címe alatt olvasható „mákonyi bandre” névvel.

Bíró József: Etude – E.SZ.E. emlékére